

Arkadij Strugackij, Boris Strugackij
GYVENAMA SALA
Mokslinis fantastinis romanas

Sarakšo planetą atrado Baderio ekspedicija
2148 metais. Paaiškėjus, kad joje gyvena
technologinę civilizaciją sukūrę humanoidai,
ekspedicijos vadas nusprendžia tučtuoju
nerti hipererdvėn ir pranešti apie atradimą
Galaktikos Saugumo Tarybai. Kiek vėliau
paaiškėja, kad Sarakšo civilizacija pergyveno
termobranduolinę katastrofą. Ir štai tuomet į
Sarakšą atvyksta Maksimas Kamereris,
dvidešimtmetis Laisvosios Paieškos Grupės
narys, neturintis jokių progresoriškų ar
paprasto kontaktavimo įgūdžių...

Iš rusų kalbos vertė VIDAS MORKŪNAS

Pasaulinės fantastikos Aukso fondas

281 tomas. Serija įkurta 1990 m.

Аркадий Стругацкий, Борис Стругацкий

ОБИТАЕМЫЙ ОСТРОВ

Москва, АСТ, 2000

Copyright © by A.Strugackij, B.Strugackij, 1996

Cover art copyright © by Luis Royo, 1999

Vertimas į lietuvių kalbą © leidykla "Eridanas", 2003

Elektroninė versija © Knygute.lt, 2010

PIRMA DALIS

ROBINZONAS

Pirmas skyrius

Maksimas pravėrė dangtį, iškišo galvą ir baugščiai nužvelgė dangų. Dangus čia buvo žemas ir kažkoks kietas, be to nerūpestingo skaidrumo, paprastai primenančio apie bedugnę kosmoso gilybę ir aibes gyvenamų pasaulių, - tikrų tikriausias biblinis skliautas, lygus ir slaptingas. Šis skliautas, žinoma, rėmėsi į galingus vietinio Atlanto pečius ir tolygiai švytėjo. Maksimas zenite paieškojo laivo pramuštos skylės, bet jokios skylės ten nebuvo - tik skydo du dideli juoduliai tarsi tušo lašai vandenyje. Maksimas atvožė dangtį ir nušoko į aukštą sausą žolę.

Oras buvo karštas ir tirštas, kvepėjo dulkėmis, sena geležim, sumaigyta augmenija, gyvybe. Mirtimi irgi kvepėjo, neperprantama nuo seno. Žolė siekė juosmenį, netoliese tamsavo krūminai, šmėksojo niūrūs išsiklaipę medžiai. Buvo

mažne šviesu, kaip skaisčios mėnesienos naktį Žemėje, trūko tik ūkanoto mėnulio žydrio, visa kas atrodė pilka, dulkėta, plokščia. Laivas stovėjo milžiniškos daubos lėkštais šlaitais dugne; vietovė pastebimai kilo išblukusio horizonto linkui, ir tatai buvo keista, nes kažkur čia pat tekėjo upė, didelė ir rami, tekėjo į vakarus, daubos šlaitu aukštyn.

Maksimas apėjo laivą, delnu braukdamas jo šaltą, kiek drėgną šoną. Smūgių žymes jis aptiko ten, kur ir tikėjosi. Gilus nemalonus įlinkis po indikatoriaus žiedu, likęs po to, kai laivą netikėtai mestelėjo ir parvertė ant šono taip, kad net įsižeidė kiberpilotas ir Maksimui teko skubiai griebtis valdymo, bei ištrupa ties dešiniuoju vyzdžiu - atsiradusi dešimčia sekundžių vėliau, kai laivas buvo pastatytas ant nosies ir apako viena akimi. Maksimas vėl pažvelgė į zenitą. Juoduliai jau vos matyti. Meteorų atakos stratosferoje tikimybė - nulis sveikų nulis nulis... Bet juk kiekvienas galimas įvykis kada nors ima ir tampa faktu...

Maksimas prasibruko į kabiną, perjungė valdymą automatinio remonto režimu, aktyvavo eksp-

res-laboratoriją ir pėsčias patraukė prie upės. Aišku, tai nuotykis, bet vis tiek - kasdienybė. Mūsiškėse LPG net nuotyčiai - kasdieniai. Meteorų ataka, spindulinė ataka, avarija nusileidžiant. Avarija nusileidžiant, meteorų ataka, spindulinė ataka... Kūno nuotyčiai.

Aukšta trapi žolė po kojomis šiugždėjo ir treškėjo, dygios sėklos smigo į trumpkelnes. Gaudžiai zirzdamas siūbtelėjo debesis kažkokių mašalų, pasiblaškę priešais veidą ir nulėkė sau. Solidūs suaugę žmonės į Laisvosios Paieškos Grupės nestoja. Jie turi savų solidžių suaugusių žmonių reikalų, jie žino, kad tos svetimos planetos iš esmės yra gana vienodos ir alinančios. Vienodai alinančios. Alinančiai vienodos... Žinoma, jei tau dvidešimt metų, jei nieko dorai nemoki, jeigu dorai nenutuoki, ką norėtum mokėti, jei dar nesi išmokęs branginti didžiausio savo turto - laiko, jei neturi ir neatrodo, kad turėsi kokių ypatingų talentų, jeigu sulaukus dvidešimties metų tavo esybės dominante, kaip ir prieš dešimtmetį, lieka ne galva, o rankos bei kojos, jei esi toks primityvus, jog vaizduojiesi, esą nežinomose planetose galima

surasti kokią nors brangenybę, neįmanomą Žemėje, jeigu, jeigu... tuomet - žinoma. Tuomet čiupk katalogą, atsiversk bet kurį puslapį, durk pirštu bet kurion eilutėn ir skrisk sau. Atrask planetą, pavadink ją savo vardu, nustatyk fizines ypatybes, kaukis su pabaisomis, jei tik tokių būtų, užmegzk kontaktus, jei tik būtų su kuo, robinzonauk sau pamažėle, jei nieko neaptiktum... Ir nepasakysi, kad viskas tuščiai. Tau padėkos, pareikš, kad prisidėjai kiek galėdamas, tave išsamiam pokalbiui pasikvies koks nors žymus specialistas... Mokinukai, ypač nepažangieji ir būtinai - žemesniųjų klasių, žiopsos į tave pagarbiai, bet Mokytojas susitikęs tik tiek ir tepaklaus: "Tu vis dar LPG?" - ir pakreips pokalbį kita tema, o jo veidas bus paliestas kaltės bei liūdesio, nes atsakomybę už tai, kad tu vis dar LPG, Mokytojas užsikrauna sau, o tėvas burbtelės: "Hm..." - ir neužtikrintai pasiūlys tau laboranto etatą; o mama pasakys: "Maksiuk, bet juk vaikystėje tu neblogai piešei..."; o Dženė ištars: "Susipažink, štai mano vyras". Ir visi bus teisūs, visi, išskyrus tave. Ir tu sugrįši į LPG Valdybą, ir, stengdamasis nežiūrėti į

porą tokių pat stuobrių, besirausiančių kataloguose prie gretimo stelažo, imsi bet kurį tomą, aklai atsiversi puslapį ir dursi pirštu...

Prieš leisdamasis nuo skardžio į paupį, Maksimas apsidairė. Už nugaros išsitiesdama šiaušėsi jo suminta žolė, dangaus fone juodavo kumpi medžiai ir švietė mažiukas atvožto dangčio apskritimas. Viskas taip įprasta. Na, ir gerai, tarė jis pats sau. Na, ir tegul... Kad taip atradus civilizaciją - galingą, seną, išmintingą. Ir žmogišką... Jis nusiropštė prie vandens.

Upė iš tiesų didelė, lėta; plika akimi buvo matyti, kaip ji leidžiasi iš rytų ir kyla į vakarus. (Betgi refrakcija čia baisinga...) Dar matyti, kad kitas krantas nuožulnus ir apaugęs tankiu krūmynu, o už kilometro srove aukštyn iš vandens styro kažkokie stulpai ir kreivos sijos, persikreipusios tinklinės santvaros, gauruotos dėl jas apsvijusios augmenijos. Civilizacija, pamanė Maksimas be ypatingo azarto. Aplink juste juto daug geležies ir dar kažką nemalonaus, šutnaus; pasisėmęs rieškučias vandens Maksimas suprato, kad tai radiacija, gana stipri ir kenksminga. Upė iš rytų nešė

radioaktyvias medžiagas, ir Maksimui tapo aišku, kad nieko doro iš tos civilizacijos nebus, kad vėl pasitaikė ne tai, kad su kontaktu geriau neprasi-dėti, reikia tik atlikti standartinės analizės, kokius porą kartų nepastebimai apskristi planetą palei pusiaują ir nešdintis namolio, o Žemėje duomenis perduoti rūškaniems, daugel mačiusiems dė-dėms iš Galaktinės Saugumo tarybos ir kuo sku-biau viską pamiršti.

Jis bjaurėdamasis papurtė pirštus ir nusivalė juos į smėlį, paskui pritūpė, susimąstė. Pabandė įsivaizduoti šios planetos - vargu ar laimingos - gyventojus. Kažkur už miškų buvo miestas, vargu ar laimingas miestas: purvinos gamyklos, sukiužę reaktoriai, liejantys į upę radioaktyvias pamaz-gas, negražūs, nykūs namai geležiniais stogais, daug sienų ir maža langų, prišnerkšti tarpnamiai, užversti atliekomis ir naminių gyvulių maitomis, platus griovys aplink miestą ir pakeliamieji tiltai... Nors ne, šitaip buvo dar prieš reaktorius. Ir žmo-nės. Jis pabandė įsivaizduoti tuos žmones, bet nesugebėjo. Tik žinojo, kad jie vilki labai daug rūbų, tiesiog supakuoti į storą šiurkščią medžia-

gą, ir su aukštomis baltomis apykaklėmis, trinančiomis smakrą... Ir tada jis smėlyje išvydo pėdsakus.

Tai buvo basų kojų pėdsakai. kažkas nusiropštė nuo skardžio ir įbrido į upę. kažkas - didelėmis plačiomis pėdomis, sunkus, šleivakojis, nerangus; jokių abejonių - humanoidas, tik kojos - šešiapirštės. Padejuodamas ir krenkšdamas nuslydo nuo skardžio, nušlubikščiavo smėliu, təkštelėjęs paniro į radioaktyvius vandenį ir niurzgaudamas bei prunkšdamas nuplaukė į kitą krantą, į nendrynus. Nenusitraukęs aukštos baltos apykaklės...

Skaisčiai žydras blyksnis nutvieskė viską aplinkui, tarsi būtų trenkęs žaibas, ir tą pat akimirką virš skardžio sudundėjo, sušnypštė, sutraškėjo ugnimi. Maksimas pašoko. Nuo skardžio žiro sausos žemės, kažkas baugiai žviegdamas prašvilpė dangumi ir nukrito vidur upės, ištėkšdamas fontaną purslų sumišai su baltais garais. Maksimas paskubomis užsirabždino skardžiu aukštyne. Jis jau žinojo, kas nutiko, tik nesuprato kodėl ir labai nenustebo ten, kur tik ką stovėjo laivas, išvydęs

kamuolinį įkaitusių dūmų stulpą, gigantišku suk-
tuku nutįsusį į švytintį dangaus skliautą. Laivas
sprogo, šviesiai violetine ugnimi pleškėjo kerami-
tinis luobas, aplinkui smagiai degė sausa žolė,
liepsnojo krūmas ir dūmijančiomis ugnelėmis
pliskėjo gumbuoti medžiai. Tūžmingas karštis
tvoskė į veidą, ir Maksimas, prisidengęs jį delnu,
ataturstas traukėsi palei skardį - žingsnis, paskui
dar vienas, paskui dar ir dar... Jis traukėsi, neat-
plėšdamas ašarojančių akių nuo to nepaprasto
grožio kaitraus deglo, žarstančio purpurines ir
žalias žiežirbas, nuo to staiga iškilusio ugnikalnio,
nuo beprasmiu įsisiautėjusios energijos šėlsmo.

Ne... kodėl... - sutrikęs samprotavo jis. Atsibel-
dė didelė beždžionė, mato - manęs nėra, įsiropštė
vidun, pakėlė denį - pats aš nežinau, kaip tai da-
roma, bet ji sugalvojo, galvota pasitaikė beždžio-
nė, šešiapirštė, - pakėlė, vadinasi, denį... Kas ten,
laivuose, būna po deniu? Žodžiu, surado ji aku-
muliatorius, čiupo didelį akmenį ir - trinkt!.. Labai
didelį akmenį, kokių trijų tonų svorio, - ir kad tvos
atsivėdėjusi... Žaliūkė tokia beždžionė... Priveikė
ji vis dėlto mano laivą tais savo rieduliais - du

kartai stratosferoje ir štai dar čia... Neįtikėtina istorija... Šitaip, atrodo, dar nebuvo. Ko man dabar griebtis? Pasiges manęs, žinoma, greit, bet ir kai pasiges, vargu ar pamanyš, kad taip įmano: laivas žuvo, o pilotas - sveikas gyvas... Kas dabar bus? Mama... Tėvas... Mokytojas...

Jis atgręžė gaisrui nugarą ir nuėjo sau. Sparčiai žingsniavo palei upę; visa kas aplinkui buvo nutvieksta raudona šviesa; priešais, žolėje, susitraukdamas ir ištįsdamas blaškėsi jo šešėlis. Dešinėje prasidėjo miškas, retas, atsiduodęs plėkais; žolė čia buvo minkšta ir drėgna. Du dideli naktiniai paukščiai triukšmingai metėsi iš po kojų ir palei pat vandenį nuvasnojo kiton pusėn. Maksimui šmėstelėjo, kad ugnis gali jį pasivyti, ir tuomet tektų sprukti plaukte, menkas būtų malonumas; bet raudonoji šviesa staiga priblėso ir visai užgeso, ir vaikinukas suvokė, kad priešgaisriniai įrenginiai, skirtingai nei jis pats, visgi susigaudė, kas ir kaip, ir įprastai kruopščiai suveikė pagal paskirtį. Jis itin tikroviškai įsivaizdavo suodinus apsilydžiusius balionus, kvailai šmėksančius tarp įkaitusių nuolaužų, skleidžiančius sun-

kius pirofago debesis ir labai patenkintus savi-
mi...

Ramybės, mintijo jis. Svarbiausia - be panikos. Laiko yra. Tiesą pasakius, turiu galybę laiko. Jie gali ieškoti manęs visą amžinybę: laivo nėra, ir surasti manęs neįmanoma. O kol susigaudys, kas nutiko, kol galutinai įsitikins, kol dar abejos, ma-
mai jie nieko nepraneš... O jau aš čia ką nors su-
galvosiu...

Jis perėjo nedidelę vėsią klampynę, prasibrovė per krūmus ir atsidūrė ant kelio, ant seno, suei-
žėjusio betoninio kelio, nusidriekiančio į mišką. Žengdamas betono plokštėmis jaunuolis priėjo skardžio kraštą ir išvydo surūdijusias, vijoklių ap-
raizgytas santvaras, kažkokio stambaus tinklinio įrenginio liekanas, pusiau nugrimzdusias į van-
denį, o anoje pusėje - kelio tęsinį, vos įžiūrimą po švytinčiu dangumi. Veikiausiai kadaise čia būta tilto. Ir veikiausiai tas tiltas kažkam trukdė, taigi jį parvertė į upę, dėl ko jis netapo nei gražesnis, nei patogesnis. Maksimas atsisėdo ant skardžio krašto ir nuleido kojas. Vidujai ištyrinėjęs pats save ir įsitikinęs, kad nepanikuoja, ėmėsi sam-

protauti.

Tai, kas svarbiausia, radau. Štai tau kelias. Prastas kelias, netikęs kelias ir dar senovinis kelias, bet vis dėlto kelias, o visose gyvenamose planetose keliai veda pas tuos, kurie juos tiesė. Ko man reikia? Maisto - nereikia. Tiksliau, pavalgyti aš pavalgyčiau, bet tai tik snaudžiančių instinktų veikla, kurią mes tuojau užgniaušim. Vandens prireiks neanksčiau nei po paros. Oro užtenka, nors norėčiau, kad atmosferoje būtų mažiau anglies dioksido ir radioaktyvios taršos. Tad visi žemieji poreikiai atkrinta. O iš tikrųjų reikia nedidelio - kalbėkime tiesiai - primityvaus nulinio siųstuvo su spiraline funkcija. Kas gali būti paprasčiau už primityvų nulinį siųstuvą? Tik primityvus nulinis akumuliatorius... Maksimas užsimerkė, ir atmintyje gyvai iškilo siųstuvo su pozitroniniais spinduliuotuvais schema. Turėtų detalių - viens du ir surinktų tokį daikčiuką. Jis keletą kartų mintyse taip ir padarė, o kai atsimerkė, siųstuvo nebuvo. Nieko nebuvo. Robinzonas, pamane jis šiek tiek net susidomėjęs. Maksimas Kruzas. Kad tave kur - nieko neturiu. Trumpkel-

nės be kišenių ir sportbačiai. Užtat mano sala gyvenama... O jei jau sala gyvenama, vadinasi, visuomet lieka vilties surasti primityvų nulinį siųstuvą. Jis uoliai galvojo apie nulinį siųstuvą, bet sekėsi sunkiai. Be paliovos regėjo mamą: kaip jai pranešama: "Jūsų sūnus dingo be žinios", - koks jos veidas, kaip tėvas trinasi skruostus ir suglumęs dairosi, kaip jiems šalta ir vieniša... Ne, tarė jis sau. Apie tai galvoti draudžiama. Apie ką tik nori, tik ne apie tai, antraip nieko neišeis. Įsakau ir uždraudžiu. Įsakau negalvoti ir uždraudžiu galvoti. Viskas. Jis atsistojo ir nuėjo keliu.

Miškas, pirmiau baikštus ir retas, pamažu įsidrąsino ir stojo vis arčiau kelio. Kai kur įžūlūs jauni medeliai pramušė betoną ir augo tiesiog vidur plento. Matyt, jis nutiestas prieš keletą dešimtmečių - bent jau keletą dešimtmečių juo nesinaudota. Miškas abipus kelio stiebėsi vis aukštesnis, vis tankesnis, vis gūdesnis, kur ne kur medžių šakos virš galvos buvo persipynusios. Sutemo; tankmėje tai dešinėje, tai kairėje aidėjo garsūs gomuriniai riksmi. Kažkas ten krutėjo, čežėjo, trepsėjo....

Pastabos

- 1) Kroki (pranc.) - brėžinio, piešinio apmatai, eskizas; topografijoje - greitosiomis nubrėžtas pagal nuotrauką iš akies vietovės planas, išreiškiantis bendrą jos pobūdį ir išskiriantis svarbiausius objektus (kelius, pastatus ir pan.).
- 2) Kvailys! Snarglius! (vok.).